

مطالعه تطبیقی شرط منحصر به فرد بودن در طرح‌های صنعتی و مقایسه آن با شرط اصالت

سید حسن شبیری زنجان^{۱*}، سید احمد دهقانی^۲

۱. استادیار دانشکده حقوق دانشگاه قم، قم، ایران

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق مالکیت فکری دانشگاه قم، قم، ایران

دریافت: ۹۳/۴/۱۳

پذیرش: ۹۴/۴/۲۰

چکیده

شرط ماهوی «منحصر به فرد بودن» یا «تمایز بودن» که در دو نظام حقوقی اتحادیه اروپا و استرالیا به عنوان معیاری برای ارزیابی طرح‌های صنعتی مورد تقاضای ثبت به کار می‌رود، با هدف افزایش انگیزه‌های طراحان و همچنین ارتقای کیفیت طرح‌های صنعتی، در کنار شرط نو بودن، به حوزه شروط ماهوی حمایت از طرح‌های صنعتی وارد شده است. در معیار یاد شده با کنار گذاشتن دقت موشکافانه کارشناس در ارزیابی طرح صنعتی و جایگزین کردن آن با دیدگاه «استفاده‌کننده آگاه» در ارزیابی «صورت کلی طرح صنعتی»، تغییری در فرایند پذیرش طرح‌های صنعتی ایجاد شده است. البته این دیدگاه نوپا در حقوق طرح‌های صنعتی از ایرادات و ابهامات نیز مصون نمانده است. دیدگاه اصالت طرح‌های صنعتی در نظام حقوقی ایران در قانون جدید ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری (مصوب ۱۳۸۶) با رویکردی جدید نسبت به تعریف مصطلح اصالت، به شرط ماهوی «منحصر به فرد بودن» یا «تمایز بودن» نزدیک گردیده که در این نوشتار بر آنیم تا نقاط قوت و ضعف آن را بیان کنیم.

واژگان کلیدی: منحصر به فرد بودن، تمایز بودن، استفاده‌کننده آگاه، صورت کلی، اصالت

Email: shshobeiri@yahoo.com

* نویسنده مسئول مقاله:

۱. مقدمه

در میان موضوعات حقوق مالکیت صنعتی که پس از دو سده از ورود آن به حقوق موضوعه همچنان اختلافات درخصوص نحوه شناسایی آن ادامه دارد، طرح‌های صنعتی توجه بیش‌تری را به خود جلب می‌کند. اختلاف در نحوه شناسایی طرح‌های صنعتی در شروط ماهوی حمایت از آن‌ها نیز اثر گذاشته و در موافقتنامه تریپس نیز انتخاب شرط ماهوی حمایت از طرح‌های صنعتی، یعنی همان نو و اصیل بودن، بر عهده اعضا گزارد شده است. در میان نظام‌های داخلی نیز هریک از کشورها به تناسب اقدام به شناسایی یکی از این شروط یاد شده کرده‌اند که بنا به پژوهش، شرط نو بودن مورد انتخاب اکثریت نظام‌های حقوقی بوده است. کشور کانادا نیز شرط اصالت را تنها شرط ماهوی حمایت از طرح‌های صنعتی دانسته، اما در نظام حقوقی ایران، دو شرط نو و اصیل بودن هریک جداگانه به‌عنوان شرط ماهوی حمایت در نظر گرفته شده است. در این میان، در دو نظام حقوقی در کنار شرط ماهوی نو بودن، برخلاف موافقتنامه تریپس، شرط ماهوی دیگری در حمایت از طرح‌های صنعتی مقرر شده است. آن دو نظام حقوقی، اتحادیه اروپا و استرالیا هستند و این شرط، منحصر به فرد بودن^۱ یا همان متمایز بودن^۲ است. منحصر به فرد بودن یا متمایز بودن بنا به اذعان نویسندگان، ارتقادهنده کیفیت شرط ماهوی نو بودن در طرح‌های صنعتی بوده، با این کار به گسترش خلاقیت‌ها و انگیزه‌ها کمک شایانی کرده است [۱، ص ۲۶]؛ چرا که در ساختار این شرط ماهوی به جای دخالت کارشناس در ارزیابی فقدان صنعت قبلی، دیدگاه استفاده‌کننده آگاه^۳ معیار ارزیابی قرار گرفته است؛ دیدگاهی که ریزبینی‌های کارشناس در شرط ماهوی نو بودن را به همراه نداشته، با در نظر گرفتن کلیت طرح صنعتی می‌تواند در عمل به کیفیت طرح‌های صنعتی پدید آمده کمک شایانی کند. از آن‌جا که بین دو دیدگاه کارشناس و استفاده‌کننده آگاه از زاویه آگاهی از ظرایف و نکات فنی

1. individual character

2. distinctive

3. informed user

طرح صنعتی تفاوت‌هایی وجود دارد و حتی در مواردی ممکن است هیچ‌گاه استفاده‌کننده آگاه به این نکات پی نبرد و از این رو موجب رکود در تقاضای ثبت طرح‌های صنعتی گردد، در این دو نظام حقوقی در نظر گرفتن سطح آزادی طراح و به عبارت دیگر ملحوظ داشتن محدودیت‌های فنی و... در پدیدآوردن طرح صنعتی بر دیدگاه استفاده‌کننده آگاه شرط شده است [۸، ص ۳۵]. با وجود این، منحصر به فرد بودن یا متمایز بودن مصون از اشکالات و ابهامات نیست و از این رو در این نوشتار بر آنیم که به روشن کردن ابهامات این شرط ماهوی در پرتو این دو نظام حقوقی بپردازیم. نکته دیگر آن که بین دو نظام حقوقی اتحادیه اروپا و استرالیا اندک اختلافاتی در معنای این شرط وجود دارد؛ ولی این اختلافات، بررسی آن‌ها را زیر یک عنوان مورد خدشه قرار نخواهد داد.

از آن‌جا که در نظام حقوقی ایران در ماده ۲۱ قانون جدید ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری (۱۳۸۶) شرط ماهوی اصالت به‌عنوان یکی از شروط ماهوی حمایت از طرح‌های صنعتی پیش‌بینی گردیده است و در ماده ۸۴ آیین‌نامه اجرایی آن تعریفی خاص از اصالت نزدیک به معنای منحصر به فرد بودن ارائه گردیده، قسمت انتهایی این نوشتار را به مقایسه آن‌ها اختصاص داده‌ایم.

۲. تعریف

در صورتی که طرح صنعتی مورد تقاضای ثبت، در صورت کلی آن، تأثیری متفاوت از طرح‌های صنعتی که در دسترس آحاد جامعه وجود دارد بر استفاده‌کننده آگاه داشته باشد، گفته شده است که آن طرح دارای ویژگی منحصر به فرد است. این تعریف برگرفته از تعریف ارائه شده در بند ۱ ماده ۶ آیین‌نامه اروپایی راجع به طرح‌های صنعتی است [۲].

مشابه این تعریف در نظام حقوقی کشور استرالیا با عدم دخالت دادن ارزیاب در تعریف در بند ۲ قسمت ۱۶ قانون طرح‌های این کشور ارائه شده است [۳]. در قانون یاد

شده متمایز بودن طرح صنعتی، تمایز در شباهت‌های اساسی در مجموع طرح صنعتی ادعایی با منابع صنعت قبلی عنوان گردیده است.^۱
برای روشن‌تر شدن مفهوم این شرط ذیلاً به بیان عناصر آن خواهیم پرداخت.

۲-۱. استفاده‌کننده آگاه

۲-۱-۱. مفهوم

در آیین‌نامه اروپایی راجع به حمایت از طرح‌های صنعتی، هیچ تعریفی از استفاده‌کننده آگاه نشده و فقط در دکترین نظام حقوقی اتحادیه اروپا مطالبی درخور توجه بیان گردیده است. با توجه به این که در چارچوب شرط نو بودن با اندک تفاوتی میان طرح صنعتی ادعایی و صنعت قبلی، کارشناس حکم به نو بودن طرحی می‌کند و از آن‌جا که رویکرد این شرط ماهوی ارتقای سطح کیفیت طرح‌های صنعتی مورد تقاضای ثبت بوده [۱، ص ۳۵]، در این شرط ماهوی، دیدگاه استفاده‌کننده آگاه جایگزین کارشناس شده است. از این رو، سطح آگاهی در دیدگاه استفاده‌کننده آگاه سطحی نازل‌تر از مفهوم کارشناس بوده، قید «آگاه» سطح مفهومی این دیدگاه را از مصرف‌کننده صرف یا همان مشتری نهایی بالاتر برده است [۱، ص ۳۴]. البته مفهوم استفاده‌کننده آگاه باید از مفهوم تعمیرکننده نیز تمیز داده شود؛ چرا که سطح آگاهی تعمیرکننده نیز بیش‌تر از اطلاعات استفاده‌کننده آگاه است [۱، ص ۳۴].

برخلاف نظام حقوقی اتحادیه اروپا، قانون طرح‌های کشور استرالیا به مباحث نظری در این خصوص خاتمه داده و در بند ۴ جز ۲ قسمت ۱۹ قانون طرح‌های خود، دیدگاه استفاده‌کننده آگاه را شخص آشنا به کالایی که طرح صنعتی در آن به کار رفته و همچنین آشنا به کالاهای مشابه و مرتبط معرفی کرده است.^۲ البته این تعریف نیز نظر

1. A design is distinctive unless it is substantially similar in overall impression to a design that forms part of the prior art base for the design.

2. In applying subsections (1), (2) and (3), the person must apply the standard of a person who is familiar with the product to which the design relates, or products similar to the product to which the design relates (the standard of the informed user).

نهایی در میان نویسندگان اروپایی است [۱، ص ۳۴؛ ۴، ص ۳۹].

۲-۱-۲. محدودیت‌های قانونی دیدگاه استفاده‌کننده آگاه

از آن‌جا که منحصر به فرد بودن به نسبت شرط ماهوی نو بودن از سطح کیفی بالاتری برخوردار است، از طرف قانونگذاران، برای جلوگیری از کاهش رغبت عمومی نسبت به پدیدآوردن طرح‌های صنعتی، محدودیت‌هایی در نظر گرفته شده است که در ذیل به آن‌ها خواهیم پرداخت.

۲-۱-۲-۱. اگر در تقاضانامه ثبت طرح صنعتی تصریحی خاص در مورد متمایز بودن برخی از ویژگی‌های دیداری طرح صنعتی ضمیمه شده باشد، در نظر گرفتن آن‌ها ضروری است و اگر این تصریح در مورد قسمتی از طرح صنعتی باشد، توجه به آن قسمت، همراه با در نظر گرفتن کل طرح صنعتی در ارزیابی ضروری است.^۱

۲-۱-۲-۲. ملحوظ داشتن مرز پیشرفت دانش در مورد طرح‌های صنعتی امری ضروری تلقی شده است.^۲ این مطلب نه در دکترین حقوق اروپایی مطرح گردیده و نه در آیین‌نامه راجع به طرح‌های صنعتی و نگاه بدون اغماض به آن، بررسی این شرط ماهوی را به شرط ماهوی نو بودن نزدیک خواهد ساخت.

۲-۱-۲-۳. در صورتی که قسمتی از طرح صنعتی ادعایی با صنعت قبلی مشابهت داشته باشد، در این ارزیابی توجه به کمیت، کیفیت و اهمیت آن قسمت در مجموع طرح صنعتی ادعایی ضروری است.^۳

=====

۱. ر.ک: جزء «ب» بند ۲ قسمت ۱۹ قانون طرح‌های استرالیا.

2. (a) have regard to the state of development of the prior art base for the design

3. (c) if only part of the design is substantially similar to another design, have regard to the amount, quality and importance of that part in the context of the design as a whole.

سه محدودیت یاد شده تنها در نظام حقوقی استرالیا مطرح گردیده است.

۲-۱-۲. رعایت آزادی طراح در پدیدآوردن طرح صنعتی

محدودیت آخر، نقطه مشترک میان این دو نظام حقوقی در زمینه محدودیت‌های قانونی است.^۱ در نظام حقوقی استرالیا در مورد کیفیت اجرای این محدودیت، هم در قانون طرح‌ها و هم در میان نویسندگان، مطلب خاصی ارائه نشده، ولی در میان نویسندگان اروپایی مفصلاً مورد بحث قرار گرفته است.

توضیح مطلب آن است که در بررسی طرح صنعتی مورد تقاضا، ممکن است ارزیاب از دیدگاه استفاده‌کننده آگاه به طرحی برخورد کند که از لحاظ فنی، بازاریابی و محدودیت‌های استاندارد، گسترش و توسعه طرح‌های از قبل موجود ممکن نباشد و به اصطلاح طراح آزادی کمتری در بهبود و پیشرفت طرحی داشته باشد. در نتیجه در ارزیابی طرح، اگر طرح صنعتی مورد تقاضا برای بهبود و توسعه آن محدوده و حیطه کمتری وجود داشته باشد و به اصطلاح دست طراح در این کار بسته باشد، اندک تفاوت با منابع صنعت قبلی در اثبات منحصر به فرد بودن کافی است و بالعکس در مواردی که دست طراح نسبت به نوع طرح بسیار باز باشد، به نسبت، سطح تفاوت بیش‌تری با منابع صنعت قبلی در به دست آوردن حقوق انحصاری ضروری است [۴۰].

در نظر گرفتن آزادی طراح در توسعه و بهبود یک طرح تنها در ارزیابی ویژگی منحصر به فرد بودن مطرح گردیده که از یک سو می‌تواند موجب افزایش انگیزه‌های خلاق و رفع ناامیدی در طراحی طرح‌های استثنایی باشد و برعکس از سوی دیگر می‌تواند موجب سوءاستفاده برخی از طراحان از عدم اطلاعات کافی استفاده‌کننده آگاه در جهت ارائه طرح‌های صنعتی که به ظاهر حاکی از عدم آزادی طراح در بهبود و

۱. رک: جزء «د» بند «ب» قسمت ۱۹ قانون طرح‌های استرالیا و بند ۲ ماده ۶ آیین‌نامه اروپایی راجع به حمایت از طرح‌های صنعتی.

پیشرفت طرح صنعتی است، گردد[۴، ص ۴۱].

در مورد این محدودیت قانونی نکته قابل تأمل آن است که دیدگاه استفاده‌کننده آگاه در این ارزیابی از دیدگاه کارشناس در حوزه‌ای از صنعت بسیار متفاوت است و از این رو، استفاده‌کننده آگاه نیاز به آگاهی فراتر از یک استفاده‌کننده نهایی برای تشخیص و ارزیابی سطح آزادی در بهبود طرح صنعتی دارد[۱، ص ۳۵؛ ۴، ص ۴۱]. توضیح مطلب آن که در ارزیابی طرح صنعتی در دیدگاه استفاده‌کننده آگاه، اگر فرض را آزادی واقعی طراح در نظر بگیریم آنگاه بحث ارزیابی با دیدگاه کارشناس مطرح می‌گردد و در نتیجه طراحان به طور جدی در ارائه طرح صنعتی در مواجهه با این معیار دچار سختی خواهند شد و تنها مجال برای طراحان خلاق باقی خواهد ماند. در صورتی که فرض را بر صرف اطلاع استفاده‌کننده آگاه در مورد حیطه طرح صنعتی گذارده و فرض را بر عدم لزوم داشتن اطلاعات اضافی در مورد فرایند طرح صنعتی که استفاده‌کننده واقعی باید از آن آگاه باشد بگذاریم، راه سوءاستفاده برخی از طراحان باز خواهد شد[۱، ص ۳۵. و نویسندگان حقوقی در تحلیل آن اختلاف نظر دارند[۱، ص ۳۵].

۲-۲. صورت کلی^۱ طرح صنعتی

در استفاده از دیدگاه استفاده‌کننده آگاه با توجه فلسفه به وجود آمدن این شرط- همان طور که در بالا به آن اشاره گردید- در ارزیابی طرح صنعتی مورد تقاضا به آن به صورت کلی توجه می‌گردد.

در مورد توجه به صورت کلی طرح صنعتی بین نظام حقوقی اتحادیه اروپا و استرالیا اختلافاتی وجود دارد. در آیین‌نامه اروپایی راجع به حمایت از طرح‌های صنعتی، در صورتی که بین کلیت طرح صنعتی در دیدگاه استفاده‌کننده آگاه نسبت به طرح‌های موجود در جامعه اختلافی وجود داشته باشد، این امر برای منحصر به فرد بودن کافی است. تنها توضیحی که نویسندگان اروپایی راجع به این امر دارند این مطلب

1. overall impression

است که در این ارزیابی، توجه و دقت موشکافانه میان تفاوت‌ها ضرورتی ندارد[۴]، ص [۴۰].

برعکس در قانون طرح‌های کشور استرالیا یک قدم فراتر گزارده شده و توجه به تمایزات اساسی طرح صنعتی ادعایی و مقایسه این تمایزات با صنعت قبلی لحاظ گردیده است[۵، ص ۳۲۹]. همچنین در راستای ارزیابی شباهت‌های اساسی، این قانون توجه ارزیاب را به شباهت‌های بین طرح صنعتی ادعایی با دیگر طرح‌ها معطوف ساخته و از توجه به تفاوت‌ها برحذر داشته است.^۱

۲-۳. منابع صنعت قبلی

برای ارزیابی این که طرح صنعتی از دیدگاه استفاده‌کننده آگاه دارای ویژگی منحصر به فرد است یا خیر، نیاز به منبعی برای این امر است. این منبع همان است که برای ارزیابی نو بودن طرح مورد تقاضای ثبت استفاده می‌گردد؛ هرچند نحوه استفاده از آن متفاوت باشد.

بند ۱ ماده ۷ آیین‌نامه اروپایی راجع به حمایت از طرح‌های صنعتی نظر به ماده ۶ آن در مورد منحصر به فرد بودن طرح صنعتی به آن اشاره کرده است.^۲ همچنین بند ۳ قسمت ۱۶ قانون طرح‌های این کشور، منابع صنعت قبلی را همان منابع در مورد شرط ماهوی نو بودن تعیین کرده است.^۳

سؤال قابل طرح در این خصوص آن است که در ارزیابی منحصر به فرد بودن طرحی از دیدگاه استفاده‌کننده آگاه، آیا ضروری است که تمام طرح‌های صنعتی از قبل موجود - بدون در نظر گرفتن کالایی که طرح در آن مجسم گردیده

1. Section 19, Division 2, (1) If a person is required by this Act to decide whether a design is substantially similar in overall impression to another design, the person making the decision is to give more weight to similarities between the designs than to differences between them.

2. Article 7: Disclosure: 1) For the purpose of applying Articles 5 and 6, a design shall be deemed to have been made available to the public....

3. Section 16: Designs that are identical or substantially similar in overall impression: (3) Subject to paragraph 15(2) (c)

توجه شود - یا در نظر گرفتن نوع کالایی که طرح صنعتی در آن به کار رفته ضروری است؟

نویسندگان حقوقی نیز در این باره اختلاف نظر دارند. عده ای معتقدند که بر مبنای جدایی کالا از طرح صنعتی به کار رفته در آن، در نظر گرفتن نوع کالا خلاف نکته بنیادی در خصوص حمایت از طرح‌های صنعتی است؛ چرا که در هر صورت، طرح‌های صنعتی از قبل موجود، در هر کالایی که متجلی شده باشند، مانعی بر گذشتن از این معیار هستند [۱، ص ۴۰].

عده‌ای دیگر معتقدند که دیدگاه یاد شده موجب افزایش حداقلی معیار داشتن ویژگی منحصر به فرد می‌گردد و از این رو فقط طرح‌های صنعتی دارای خلاقیت بالا را می‌توان واجد ویژگی منحصر به فرد دانست. در نظر این گروه، منصفانه آن است که برای ارزیابی ویژگی منحصر به فرد، طرح‌های صنعتی حداقل در گروه‌های مشابه مورد این ارزیابی قرار گیرند [۱، ص ۴۰].

هرچند دیدگاه اخیر بر انگیزه طراحان صنعتی برای خلق آثار جدید می‌افزاید، اما ایراد اساسی وارد بر این دیدگاه، همان اصل جدایی کالا از طرح صنعتی به کار رفته در آن است.

به نظر می‌رسد هرچند همان طور که در بالا به آن اشاره شد منبع برای ارزیابی شروط نو بودن و داشتن ویژگی منحصر به فرد یکی است، اما نباید از این نکته غافل شد که ارزیابی شرط نو بودن توسط کارشناس صورت می‌گیرد و از نظر کارشناس تفاوت‌های بین طرح صنعتی مورد ادعا و منابع صنعت قبلی حتی به جزئیات کم اهمیت نیز تسری می‌یابد [۱، ص ۳]. اما در ارزیابی ویژگی منحصر به فرد قانونگذاران ارزیاب را صرفاً استفاده‌کننده آگاه دانسته و استفاده‌کننده آگاه هیچ‌گاه کارشناس در حوزه‌ای معین نیست و صرفاً به عنوان مصرف کننده تلقی شده است. در نتیجه، بنا بر نظر برخی از نویسندگان در صورتی که در نظر استفاده‌کننده آگاه هیچ‌گونه آشنایی بین طرح صنعتی مورد بحث و منابع صنعت قبلی وجود نداشته باشد، حتی با وجود این که همین

سید حسن شیرازی زنجانی و همکار ————— مطالعه تطبیقی شرط منحصر به فرد ...

امر در نظر کارشناس، اقتباسی واضح از طرح‌های صنعتی از قبل موجود باشد، می‌توان طرح صنعتی مورد ادعا را واجد ویژگی منحصر به فرد دانست. اساس این استدلال به این مطلب باز می‌گردد که استفاده‌کننده آگاه که مصرف‌کننده بالقوه است در هنگام خرید، صرفاً به طرح صنعتی به کار رفته در کالا توجه نکرده، غرض او استفاده از آن کالا است. در نتیجه، در نظر او اگر مشابه این طرح صنعتی فقط در کالایی با حوزه ای متفاوت وجود داشته باشد، باز طرح صنعتی مورد ادعا تأثیری متفاوت از طرح‌های صنعتی از قبل موجود خواهد داشت [۱، ص ۳۲].

در ارزیابی مطالب بالا می‌توان گفت که پیروی از نظر اول راه را برای سوءاستفاده برخی در جهت ابطال گواهی‌نامه ثبت طرح صنعتی باز می‌کند و برای طراحان تا حدی مشکل می‌سازد؛ لکن استدلال گروه دوم نیز کامل نیست و به اصطلاح اخص از مدعا است؛ چرا که درون مایه استدلال اخیر صرفاً راجع به در نظر نگرفتن و عدم تداخل حوزه کالاهای مختلف و دور از هم بوده، در سایر موارد ساکت است.

۳. ارزیابی دیدگاه منحصر به فرد بودن با اصالت طرح صنعتی

قبل از ورود به دیدگاه اصالت طرح‌های صنعتی در نظام حقوقی ایران، به بیان مفهوم اصالت و معیارهای تشخیص آن پرداخته، در آخر به بیان نواقص قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری راجع به شرط اصالت طرح‌های صنعتی خواهیم پرداخت.

۳-۱. مفهوم اصالت

میان نظام‌های مطرح حقوقی دو دیدگاه اساسی در مورد مفهوم و معنای اصالت در نوشته‌های حقوقی و رویه‌های قضایی مطرح شده است؛ یکی در میان کشورهای دارای

حقوق نوشته که مظهر آن کشور فرانسه است و سال‌ها مورد بحث و نقد قرار گرفته و دیگری در میان کشورهای دارای حقوق عرفی که مظهر آن کشورهای انگلستان و ایالات متحده آمریکا هستند.

بدیهی است که آثار هریک از مبناهای یاد شده بسیار متفاوت بوده، قابل جمع نیستند و به همین جهت یکی از دغدغه نشست‌های بین‌المللی در توافقات راجع به حمایت از آثار ادبی و هنری، جمع آثار متفاوت آن‌ها و رسیدن به توافق مشترک است. از بدیهیات حقوق مالکیت فکری جدایی بیان از ایده^۱ است؛ چرا که آزادی جریان افکار و اندیشه‌ها خود مشوق انگیزه‌های مختلف و باعث رشد و پیشرفت یک جامعه خواهد شد. انکار چنین امری انکار بدیهیات بوده، آثار سوء آن از قبل قابل پیش‌بینی است [۶، ص ۲۸-۲۹].

آن‌جا که پدیدآورنده در ذهن خود با استفاده از آثار و تجارب دیگران یا حتی بدون آن‌ها، ایده‌ای را پرورانده و به آن قالب و شکل می‌دهد^۲ حمایت از آن آغاز می‌گردد [۶، ص ۲۸].

از این مطلب دو نتیجه مهم که کمتر در کتب فارسی به آن اشاره شده گرفته می‌شود:

یکی آن که اصالت، نو بودن فکر نیست. توجه به این نکته ضروری است که بررسی نو بودن اثر فکری، حتی در مقوله طرح‌های صنعتی و اختراعات، ارزیابی فقدان صنعت قبلی است. به عبارت دیگر، زمانی اقدام به چنین ارزیابی می‌شود که ایده‌ای به منصفه ظهور رسیده و در کنار آثار مشابه خود قرار گیرد و با آن‌ها مقایسه گردد. این مرحله قهراً پس از ظهور یافتن ایده است. از این رو، استعمال ترکیب «ایده اصیل»، عبارتی بابجا تلقی می‌گردد.

دوم آن که اصالت در مورد محتوا نیست [۷، ص ۱۴۴]. به عبارت دیگر می‌توان

1. dichotomy Idea/expression

۲. در این مرحله منظور تثبیت اثر فکری نیست. تثبیت اثر با توجه به نظام‌های حقوقی مختلف می‌تواند همزمان در این مرحله انجام گردد.

گفت که عدم دخالت اصالت در محتوا به نحوی توضیح‌دهنده و مکمل این مطلب در دو دیدگاه مشهور درباره اصالت است که اثر هنگامی اصیل محسوب می‌شود که تقلید و کپی آثار دیگران نباشد. این نکته را با مثالی روشن می‌کنیم: اگر دو نویسنده در مورد موضوعی با فکر و استدلال‌های یکسان، ولی با عبارات و ترکیبات متفاوت، اقدام به نوشتن کتابی کنند، هر دو کتاب اصیل تلقی می‌گردند [۸، ص ۷۳]. دیگر آن که اگر در اصیل شمردن اثری محتوای آن را دخیل بدانیم و به آن موضوعیت دهیم- با یادآوری این فرض که معیار در حمایت از آثار ادبی و هنری، اصالت آن آثار است- نویسنده کتابی بخصوص در مسائل صنعتی و فنی می‌تواند دیگران را از استفاده از محتوای اثر خود منع کند [۷، ص ۱۴۴].

در مورد نتیجه دوم، دو مطلب قابل بیان است: اول آن‌که بین اصالت و کیفیت نیز باید تفاوت قائل شد. در تعیین کیفیت یک اثر ناگزیر از ورود به محتوای اثر هستیم؛ مسأله‌ای که در بالا به نقد و رد آن پرداختیم. همچنین با یکسان دانستن اصالت و کیفیت و یا حداقل دخالت دادن آن در تشخیص اصالت، از آن‌جا که معیار ارزیابی کیفیت کاملاً بسته به ذوق است در مواردی می‌تواند منجر به محرومیت اشخاص از حقوق مربوط گردد [۶، ص ۳۱].

دوم آن‌که در این مرحله تا حدی می‌توان به تفاوت‌های میان موضوعات و حقوق مالکیت صنعتی و مالکیت ادبی و هنری پی برد. نو بودن موضوعات مالکیت صنعتی فقدان صنعت قبلی بوده و از این رو گفته شده است که این ارزیابی به طور نوعی صورت می‌پذیرد [۶، ص ۳۳].

در مقابل معیار نو بودن و نوعی بودن بررسی آن در موضوعات مختلف مالکیت صنعتی، در تشخیص اصالت موضوعات ادبی و هنری، هیچ‌گاه با دیگر موضوعات این شاخه از مالکیت فکری ارزیابی و مقایسه انجام نمی‌گردد و به اصطلاح بررسی آن به طور شخصی صورت می‌پذیرد.

اختلاف میان نظام‌های بزرگ حقوقی در اصالت که قبلاً به آن‌ها اشاره شد، در

درون معیار اصالت در رابطه با بررسی شخصی بودن آن در اینجا بروز می‌کند که در بند بعدی به آن‌ها اشاره می‌کنیم.

۳-۱-۱. معیارهای تشخیص اصالت

۳-۱-۱-۱. معیار عرق جبین^۱

این معیار که با عبارت‌های کار و تلاش^۲ نیز بیان گردیده، در میان کشورهای دارای نظام کامن‌لایی مطرح و معیار عمل قرار گرفته است. از نظر این معیار، به صرف تلاش و کار در پدید آوردن اثر ادبی و هنری می‌توان آن اثر را مشمول حمایت قوانین و مقررات مربوط قرار داد و پدید آورنده می‌تواند از حقوق مقرر بهره‌مند گردد [۹، ص ۹۲].

حداقل معنا برای تلاش و کار آن است که اثر ادبی و هنری صرفاً تقلید و کپی‌برداری از دیگر آثار نباشد. در نتیجه، آثار زیادی از دیدگاه این معیار مورد حمایت قانونگذار قرار می‌گیرد [۱۰، ص ۷۱].

این معیار سال‌های متمادی ملاک عمل دادگاه‌ها در حل اختلافات بود؛ ولی با پیشرفت‌های فناوری درخصوص پدیدآوردن مجموعه آثار^۳ در نحوه شناسایی اصالت این آثار^۴ در نظام حقوقی آمریکا نگرشی جدید به وجود آمد. در سال ۱۹۹۱ در نظام قضایی این کشور پرونده ای مطرح گردید که اجمال آن چنین است: خواهان پرونده یاد شده دفترچه تلفنی خاص با ترتیب الفبایی اسامی آن منتشر کرد. پس از چندی خواننده آن پرونده نیز اقدام به انتشار دفترچه تلفنی مشابه کرد که موجب طرح دعوا در دادگاه گردید.

سرانجام پس از بررسی‌های طولانی در سطوح مختلف قضایی، قاضی حکم به رد

1. sweat of brow test
2. industriousness standard
3. collections of literary or artistic works
۴. برای احراز اصالت مجموعه آثار به نحوه گزینش و چینش اجزای آن توجه می‌گردد.

دعوی خواهان داد. خلاصه استدلال قاضی چنین است که تلاش صرف در جهت ترتیب کردن فهرست الفبایی دفترچه تلفن برای شناسایی اصالت آن کافی نخواهد بود و برای این کار وجود حداقلی از خلاقیت^۱ ضروری است [۹، ص ۱۷۰].

این پرونده که معروف به پرونده فیست شد^۲ نقطه آغازین تحول در معیار اصالت میان برخی از کشورهای دارای نظام کامن‌لا گردید؛ چرا که علاوه بر ایجاد مستقل اثر توسط پدیدآورنده (یا همان عدم کپی از آثار دیگران) عنصر دیگری به نام خلاقیت را در ارزیابی آثار ادبی و هنری وارد کرد [۱۱، ص ۸۷].

در هر صورت از طرف نویسندگان از نظر علمی و از دیدگاه قضات از بعد عملی، دو ابهام به معیار پرونده فیست وارد شده است: یکی در معنا و مفهوم خلاقیت و دیگری در تشخیص حداقل آن [۱۱، ص ۱۰۶].

ایراد اساسی دیگری از طرف برخی از نظام‌های حقوقی متأثر از حقوق آمریکا نیز بر معیار پرونده فیست وارد شده است. خلاصه این ایراد چنین است که خلاقیت در لغت به معنای ابداع و نوآوری بوده، می‌تواند در قلمرو مالکیت فکری نزدیک به نو بودن و یا همان مفهوم در حوزه اختراعات باشد [۱۲، ص ۸۰]. به ادعای برخی از نویسندگان، خلاقیت به معنای یاد شده نیز با توجه به معیار پرونده فیست در ارزیابی آثار ادبی و هنری از سوی قضات به کار گرفته شده است؛ هرچند در حکم پرونده فیست چنین مطلبی به صراحت نیامده است [۱۱، ص ۹۰].

در رأس نظام‌های حقوقی که به معیار مطرح شده در حقوق آمریکا ایراداتی وارد کرده‌اند، کشور کانادا قرار دارد. نظام قضایی این کشور با توجه به ایرادات یاد شده با تأیید حکم پرونده CCH^۳ در سال ۲۰۰۴ معیاری جدید را در مورد اصالت وارد نظام حقوقی خود کرد. معیار پرونده یاد شده به معیار «به‌کارگیری مهارت و درایت»^۴ مشهور شده است.

1. minimum of creativity
2. Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co., 34 B.C.L. Rev. 137 (1991).
3. CCH Canadian Ltd. v. Law Society of Upper Canada ([2004] 1 SCR 339).
4. exercise of skill and judgment standard

معیار یاد شده بین دو معیار اولی قرار دارد. به عبارت دیگر، از طرفی تلاش و کار در معیار عرق جبین جای خود را به دانش و استعداد و تجربه داده و از این رو سطح مفهوم کار را بالا برده و از طرف دیگر، خلاقیت و حداقل آن کنار گذاشته شده و به جای آن به‌کارگیری دانش و توانایی‌های فردی در ارزیابی آثار مختلف جایگزین گردیده تا در نهایت موجب پدید آمدن اثری اصیل گردد [۱۱، ص ۸۹].

از دیدگاه معیار به‌کارگیری مهارت و درایت، در صورتی که تأثیر به‌کارگیری مهارت و درایت فردی در ایجاد یک اثر تا حدی ناچیز باشد که بتوان اثری را با به‌کارگیری اعمال و ابزار مکانیکی ایجاد کرد، این امر از موجبات عدم شناسایی اصالت آن خواهد بود [۱۱].

برای ملموس شدن هر چه بیش‌تر معیار یاد شده، مثالی در خور توجه بیان شده است: نوشتن مقدمه و خلاصه‌ای بر آرای قضایی، هرچند برگرفته از زبان و کلمات خود آرا باشد، از نظر انتخاب قسمت‌هایی از آرا و نحوه چینش آن مستلزم به‌کارگیری مهارت و درایت است و می‌توان چنین اثری را اصیل تلقی کرد؛ لکن انتشار آرای قضایی بدون ویرایش و صرفاً با اضافه کردن اطلاعات اساسی و ویرایش دستوری جملات آن‌ها، واجد تغییرات فنی و ناچیز محسوب شده، اثری اصیل محسوب نخواهد شد [۱۱، ص ۹۱].

تحولات اخیر در مورد معیار عرق جبین منجر به توجه به شخصیت پدیدآورنده در ارزیابی موضوعات ادبی و هنری شده است [۱۰، ص ۳۱۸]: امری که شدیداً توسط برخی از نویسندگان مورد انتقاد قرار گرفته است [۱۲، ص ۱۰۳-۱۰۴].

۳-۱-۲. معیار شخصیت^۱

در برابر نظام‌های حقوقی کامن‌لایی، کشورهای دارای حقوق نوشته، همچون فرانسه و آلمان به تبعیت از افکار فلسفی اندیشمندان خود درخصوص یافتن مبنایی برای توجیه

1. personality test

مالکیت فکری در مورد ارزیابی آثار ادبی و هنری، اصالت اثری را برگرفته از شخصیت پدیدآورنده تلقی می‌کنند [۱۰، ص ۳۱۸].

به عبارت دیگر، در صورتی که اثری توسط شخص پدیدآورنده به منصفه ظهور رسیده باشد می‌توان آن را اصیل تلقی کرد، حتی اگر بتوان همانندی برای آن یافت. مثالی جالب در فهم معیار یاد شده دو تابلو نقاشی از منظره‌ای واحد توسط پدیدآورندگان متفاوت است. در صورتی که هر دو تابلو از منظره پدید آمده باشد، نه از تابلوی دیگر، موجب اصیل تلقی شدن هر دو آن‌ها خواهد شد [۸، ص ۷۳].

همان طور که قبلاً گفته شد معیارهای ارزیابی اصالت در حوزه موضوعات ادبی و هنری شخصی است، نه نوعی و طبیعی است در صورتی که دادگاه در اصالت اثری در این موضوع شک داشته باشد که آیا اثر مورد بحث توسط شخص پدیدآورنده ایجاد شده است یا خیر می‌تواند ارائه هرگونه مستند، مانند چرک‌نویس‌ها و... را در این راستا تقاضا کند.

در دیگر تعاریف ارائه شده در مورد معیار شخصیت، کلماتی مانند خلاقیت، ابداع فکری شخصی و فعالیت خلاق نیز آمده است که به تعبیر برخی از نویسندگان، تمام این عبارات در واقع بیان نارسایی از همان پدید آمدن از شخصیت پدیدآورنده است [۶، ص ۳۲].

لازم به یادآوری است که در چارچوب فکری تشکیل‌دهنده این معیار، از آن‌جا که تمام توجه بنیانگذاران فلسفی آن به اندیشه و خلاقیت انسانی معطوف بوده، از منظر این دیدگاه تنها شخص حقیقی می‌تواند واجد وصف پدیدآورنده به حساب آید؛ چرا که تنها فرد انسانی است که صاحب فکر و اندیشه است [۱۳، ص ۱۸۷].

همان طور که راجع به مصون نماندن معیار عرق جبین از پیشرفت‌های فناوری مختصر توضیحاتی دادیم، لازم به ذکر است که معیار شخصیت نیز مصون از تغییر نمانده است. به عبارت دیگر در برداشت سنتی از شخصیت، ظهور یافتن شخصیت پدیدآورنده در اثر ادبی و هنری ضروری است، اما در ارزیابی آثار جدید نظیر

برنامه‌های رایانه‌ای و مجموعه آثار، ظهور شخصیت پدیدآورنده تنها می‌تواند در انتخاب خلاقانه مبتنی بر داده‌ها و ورودی‌های فکری باشد [۱۱، ص ۱۰۳]. از این رو، گفته شده است که در این ارزیابی به دانش فنی پدید آورنده توجه می‌شود، نه به شخصیت او [۶، ص ۳۷].

۲-۳. معیار اصالت در نظام حقوقی ایران

در ماده ۲ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (مصوب ۱۳۴۸) فهرستی از آثار مورد حمایت به‌صراحت مشخص شده است. در میان بندهای مختلف این ماده نیز کلمات ابتکاری و ابداعی به چشم می‌خورد که ذهن را رهنمون فراتر از آثار ذکر شده جهت حمایت می‌کند. به عبارت دیگر با توجه به ماده ۱ قانون یاد شده، آنچه معیار و دلیل حمایت به شمار می‌آید برآیند این آثار از راه دانش، هنر و یا ابتکار مؤلفان و مصنفان و هنرمندان است [۱۴]. از آن جا که عبارت‌پردازی این ماده به نحوی است که ناخودآگاه ذهن را به سمت شخصیت افراد یاد شده در این بند می‌اندازد یا به عبارت دیگر، آثار به وجود آمده از طریق این اشخاص، «اثر» نامیده است می‌توان گفت دیدگاه قانونگذار ما، همان معیار شخصیت در کشورهای حقوق نوشته است. از این رو، هرچند در قوانین ما در مورد اصالت و مفهوم آن سخنی به میان نیامده، ولی زمان تصویب قانون ما با توجه به تأثیرپذیری حقوق ما از نظام حقوقی فرانسه، مؤید این ادعا است. دلیل دیگر آن است که مفهوم عرفی مؤلف، مصنف و هنرمند، انصراف به شخص حقیقی دارد [۱۳، ص ۱۸۷].

۳-۳. اصالت طرح صنعتی در سایر قوانین و مقررات داخلی

پس از آشنایی با معیار و دیدگاه اصالت آثار ادبی و هنری در نظام حقوقی ایران، اکنون به اصالت در طرح‌های صنعتی می‌پردازیم. طرح‌های صنعتی اولین بار در نظام حقوقی ایران در «قانون ثبت اختراعات،

طرح‌های صنعتی و علائم تجاری» (۱۳۸۶/۱۱/۰۴) مورد حمایت قرار گرفت. هرچند تا قبل از آن در عمل با استناد و تمسک به دیگر قوانین، نظیر قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان از این پدیده نوظهور در نظام حقوقی ایران حمایت به عمل می‌آمد، اما روشن است که این توجه از نظر حمایت از آثار ادبی و هنری بود؛ هرچند مسائل و مشکلات همپوشانی بین آن‌ها اخیراً و به‌تازگی مورد بحث و جدل قرار گرفته است.

در ماده ۲۱ قانون یاد شده [۱۵] دو شرط جداگانه برای ثبت طرح صنعتی و به تبع آن کسب حمایت ذکر شده است؛ یکی جدید بودن و دومی اصیل بودن. نظام حمایت از طرح‌های صنعتی در نظام حقوقی ایران با تصریح به لزوم ثبت طرح صنعتی، در زمره موضوعات مالکیت صنعتی در آمده است؛ امری که در نظام حمایت از آثار ادبی و هنری حداقل در نظام حقوقی ایران اختیاری اعلام شده است.

در چارچوب قانون جدید برای کسب حقوق انحصاری در حالی ثبت طرح صنعتی اصیل لازم شمرده شده است که فلسفه ثبت جدا از مسائل سیاسی و نظام سانسور [۱۰، ص ۶۹] لااقل در مورد تعدادی از موضوعات مالکیت صنعتی برای مشخص کردن عواملی همچون نام صاحب اثر، تاریخ ایجاد آن (با اندک مسامحه) و مشخص شدن سوابق آن آثار و... بوده است. این مسأله با معنای اصالت تا حدی در تعارض است.

هرچند در قانون جدید نیز در ماده ۲۱ آن تنها به بیان لزوم اصالت طرح صنعتی اکتفا شده، ولی در آیین‌نامه اجرایی این قانون دیدگاه جالبی در مورد اصالت، بیان و وارد مسائل اجرایی شده است که از ایراد یاد شده در بالا اندکی می‌کاهد.

در انتهای ماده ۸۴ آیین‌نامه اجرایی قانون اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری آمده است که «طرح صنعتی در صورتی اصیل محسوب می‌شود که به طور مستقل توسط طراح پدید آمده و کپی و تقلید طرح‌های موجود نباشد، به نحوی که از دید یک کاربر آگاه، متفاوت از طرح‌هایی باشد که قبلاً در اختیار عموم قرار گرفته است»

[۱۶].

چند نکته در تعریف ارائه شده قابل بیان است:

- (۱) پدید آمدن مستقل توسط طراح در نگاه عرفی آن، اشاره به اخذ معیار شخصیت در ارزیابی اصالت موضوعات ادبی و هنری دارد.
 - (۲) معنای حداقلی استقلال در پدید آوردن یک طرح، همان عدم تقلید و کپی از طرح‌های موجود است و نتیجه آن‌که عبارت «...و کپی و تقلید طرح‌های موجود نباشد...» تنها توضیح عبارت قبلی است و شرطی مستقل نخواهد بود. تا این‌جا بخش اول این تعریف هیچ‌گونه تفاوتی با تعاریف ارائه شده در مورد اصالت ندارد.
 - (۳) آیین‌نامه اجرایی این قانون در جمله نهایی تعریف اصالت، رویکردی کاملاً متفاوت با تعاریف مصطلح اصالت را در پیش گرفته است. وجود این جمله ذهن را کاملاً از تعریف مصطلح اصالت برگردانده، متمایل به تعریف شرط منحصر به فرد بودن طرح صنعتی می‌کند؛ تقریباً مشابه آنچه در نظام حقوقی اتحادیه اروپا راجع به طرح‌های صنعتی مطرح گردیده است.
- از نظر تعریف ارائه شده هنگامی طرح صنعتی اصیل محسوب می‌گردد که اولاً توسط طراح پدید آمده باشد و ثانیاً از دیدگاه کاربر یا همان استفاده‌کننده آگاه متفاوت از طرح‌هایی باشد که در اختیار عموم قرار گرفته است.
- جدا از این مطلب که اساساً آیین‌نامه‌ها در جهت اجرایی کردن قوانین ماهوی هستند قانونگذار در ارائه تعریف بسیار اساسی اصالت در حمایت از طرح‌های صنعتی اقدام به آوردن تعریفی در آن آیین‌نامه کرده است که حقاً در راستای اجرایی کردن قانون مربوط، دایره اصالت اصطلاحی را محدود کرده است. در واقع می‌توان گفت که مرجع تصویب‌کننده آیین‌نامه قانون یاد شده، با توجه به فلسفه ثبت طرح‌های صنعتی_ همان طور که در بالا به آن اشاره گردید_ چاره‌ای جز ارائه چنین تعریفی از اصالت طرح‌های صنعتی نداشته است که از لحاظ امکان اجرایی کردن قانون، این اقدام نکته مثبتی به حساب می‌آید.

در هر حال بر تعریف ارائه شده از اصالت طرح صنعتی ایراداتی به شرح ذیل وارد است:

۱) تعریف کاربر آگاه با توجه به اهمیت فوق‌العاده آن، هیچ‌گاه حتی در آیین‌نامه اجرایی این قانون نیز بیان نشده است. این اصطلاح با این‌که در حقوق اتحادیه اروپا و استرالیا مطرح گردید، اما درباره حدود و ثغور آن و تفاوتش با کارشناس و مسائل مطرح شده در بندهای قبلی هنوز بین نویسندگان حقوقی اختلاف نظر وجود دارد.

۲) هرچند منطقاً و عقلاً می‌توان یکی از منابع ارزیابی کاربر آگاه را همان منبع صنعت قبلی در مورد نو بودن- همان طور که در بند قبلی به آن اشاره شد- فرض کرد، اما تصریح به آن ضروری است.

۳) یکی از تمایزات اساسی بین ارزیابی در شرط نو بودن و ارزیابی در دیدگاه کاربر آگاه- با توجه به تصریح آن در آیین‌نامه حمایت از طرح‌های صنعتی اروپایی و قانون طرح‌های استرالیا- رعایت کردن سطح آزادی طراح در توسعه طرح صنعتی است؛ مسأله‌ای که در آیین‌نامه اجرایی آن قانون مسکوت گذارده شده است.

۴. نتیجه

دیدگاه اصالت طرح صنعتی در نظام حقوقی ایران با دور شدن از معنای رایج اصالت در نظام‌های حقوقی مختلف، با برداشتی ناقص از شرط منحصر به فرد بودن، به این شرط جداگانه ماهوی نزدیک شده است. با توجه به این‌که دیدگاه کاربر آگاه در ارزیابی محتوای تقاضانامه‌های ثبت طرح صنعتی در نظام حقوقی اتحادیه اروپا و استرالیا شکل گرفته است، الزامات مرتبط با این موضوع، یعنی تبیین مفهوم کاربر آگاه و تمایز آن با مفاهیمی همچون کارشناس و تعمیرکننده و الزام به توجه به سطح آزادی پدیدآورنده در توسعه طرح صنعتی در قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مشخص نگردیده است. نهایت آن‌که قدر متیقن منابع ارزیابی کاربر آگاه، صنعت قبلی است، در حالی که در ماده یاد شده به آن اشاره‌ای نشده است.

۵. منابع

- [1] Lidgard, Hans Henrik, *Novelty and Individual Character in the Community Design Law*, Master thesis, Faculty of law university of lund, Semester Spring 2005.
- [2] Council Regulation (EC) No 6/2002 of 12 December 2001 on *Community designs*.
- [3] Australian design law, 2003: Available at: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=15531>, last visited: 2014.6.5, 10 pm.
- [4] Musker, David c., *The Design Directive*, The chartered institute of the patents agents, london, 2002.
- [5] Davison, Mark j; Monotti, Ann L. and Wisemen, Leanne, *Australian intellectual property law*, cambridge university press, 2008.
- [۶] کلمبه، کلود، *اصول بنیادین حقوق مؤلف و مجاور در جهان*. ترجمه علیرضا محمدزاده وادقانی، تهران، میزان، زمستان ۱۳۸۵.
- [7] Gendreau, Ysolde. *An Emerging Intellectual Property Paradigm*. Edward Elgar Publishing Limited, 2008.
- [۸] صفایی، سیدحسین، *حقوق مدنی و حقوق تطبیقی*، چ ۲، تهران، میزان، بهار ۱۳۸۶.
- [9] McDaniel, Katherine and Juo, James". A quantum of originality in copyright", Chicago-Kent, Journal of Intellectual Property, 2009.
- [۱۰] حکمت نیا، محمود، *مبانی مالکیت فکری*، چ ۲، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۷.
- [11] Brauneis, Robert F.. *Intellectual Property Protection of Factbased Works*. Edward Elgar Publishing Limited, 2009.
- [12] Craig, crays j" resisting " sweat" and refusing feist rethinking originality after cch"U.B.C.law review. Vol. 40:1, 2007.

سید حسن شبیری زنجان‌ی و همکار _____ مطالعه تطبیقی شرط منحصر به فرد ...

[۱۳] شبیری زنجان‌ی، سیدحسن، «حقوق مالکیت فکری در آثار مبتنی بر رایانه (بر گرفته از رایانه)»، مدرس علوم انسانی- پژوهش‌های حقوق تطبیقی، دوره ۱۴، ش ۲، تابستان ۱۳۸۹.

[۱۴] قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان (۱۳۴۸/۱۰/۱۱)، ماده ۱، مجموعه قوانین و مقررات سال ۱۳۴۸.

[۱۵] قانون اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ایران (۱۳۸۶/۱۱/۳)، ماده ۲۱، مجموعه قوانین و مقررات سال ۱۳۸۶، ج ۱.

[۱۶] آیین‌نامه اجرایی قانون اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ایران (۱۳۸۷/۱۱/۲۹)، ماده ۸۴، مجموعه قوانین و مقررات سال ۱۳۸۷، ج ۲.